



ORTA ASYA'DA İSLÂM TEMSİLDEN FOBİYE

CİLT: I

TANIMADAN TANIMLAMAYA

EDİTÖR

DR. MUHAMMET SAVAŞ KAFKASYALI



Ankara-Türkistan, 2012



İslâmofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları*

Doç. Dr. İbrahim Kalın

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı

ÖZET

İslam ve Müslümanlar ile ilgili tahammülsüzlüğü, ayrımcılığı, yersiz korkuları ve ırkçılık fiillerini ifade eden İslâmofobi kelimesi, günümüz dünyasında devamlı duyulan kavram bir haline gelmiştir. İslâm ve çok kültürlülüğün boyunduruk altına alınması, “İslâmofobi” dalgasının yükselmesiyle ilişkilendirilmektedir. Çünkü Avrupa’da ve ABD’deki Müslüman topluluklara karşı mevcut tavırların bir kısım kompleks sorunların bir parçası olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Bu noktada çoğulculuğu, çok kültürlülüğü ve Batı toplumlarının geleceğini müzakere etmeden İslâm ve Müslümanların yerini belirlemek kolay değildir. Ayrıca bunun gittikçe daha fazla iç içe geçen bir dünyada, diğer tahammülsüzlük veya ayrımcılık türleri gibi, etrafımızda olanlardan bağımsız değerlendirilmesi de mümkün değildir. Zira din ve modernite arasındaki farklı ilişki modelleri, sadece büyük İslâm Dünyası ile Batı arasında değil, aynı zamanda

* Bu makale yazarın, “Islamophobia and the Limits of Multiculturalism”, John L. Esposito, İbrahim Kalın (Eds.), *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century*, Oxford University Press, New York, 2011, s. 3-20’de yayımlanan makalenin çevirisidir.

Batı Toplumlari ile Batıda yaşıyan Müslüman toplulukları arasında da çekişme konusudur.

Anlaman ve meşrutiyetin çerçevesinin farklı olması kişisel olarak kuruluşları ve sosyal davranışı belirler. Ancak asıl problem, özellikle seküler ve politik bağlamlarda İslâm ahlakının çerçevesi ve İslâmi kültür davranışını anlamakla ilgili ortaya çıkar. Entelektüel Avrupalı ve Amerikalı çevrelerde somutlaştırılmış bir kültür anlayışı ile insan unsuru arasında ince bir denge olmasına rağmen, “İslâm kültürü” sadece Müslümanların kişisel ve kolektif düşüncelerini ve onların davranışlarını şekillendiren ve onun üzerinde etkili olan değil, aynı zamanda onları belirleyen baskıcı bir güç olarak tanımlanmaktadır. Bu gibi durumlarda, ana kavramlardan birisi olan “kültür”, “insan varlığını inkâr eden, insanları kendi kültürleri içinde tanımlayan ve kültürü söyleyecek veya yapılacak hemen hemen her şeyin açıklaması olarak görülür. Çok kültürlülük günümüz insanının en çok karşılaştığı hususlardan biridir. Bu noktada Müslüman toplulukları endişelendiren çok kültürlülüğün büyük gerilimlerinden birisi, kültürel dar kafalılık ve normatif eleştiri arasında kalan bir gerilimdir. Eleştirmenler, çok kültürlülüğün evrensel standartları ve değerleri bıraktığını ve ortak bir zemine dayanmadan paralel bir toplum oluşturduğunu veya buna teşvik ettiğini belirtiyorlar. Bu retorik bir konunun ötesine geçmiştir çünkü bu, algıları, eğilimleri ve politikaları belirler.

Çok kültürlülüğün herkese hizmet etmesi için, farklılıkların kabulünün İslâm'dan ve Müslümanlardan esirgenmemesi gerekmektedir. Çoğulculuk, çok kültürlülük ve kozmopolitlik, aralarındaki nüanslarla birlikte herhangi bir evrensel standardın veya değerın bırakılması olarak değerlendirilemez; adalet ve eşitlik konuları, kültürel benzersizlikten bağımsız olarak bir evrensellik derecesine sahiptirler. Kültürel farklılıkları ahlaki bağdaşmazlık noktasında değerlendirmek, genelde Avrupa ve Batı medeniyetlerinin belli bir imgesini devam ettirmek için kültürel muhafazakârlar tarafından bir taktik olarak kullanılmaktadır. Aynı hata siyasi muhalefet ve mukavemet adına Müslüman gruplar tarafından da uygulanmaktadır. İnsan unsuru kültürel kolektiflik içinde takip ederken ve onları birçok yönden şekillendirirken, farklı etnik ve dini topluluklarda ortak ahlaki değerler iç içe geçer.

İslâmofobiyle ilgili bir raporda şu ifadeler yer almaktadır: İslâmofobi “dışlama ve ayırım yapma uygulamalarına neden olan Müslümanlara karşı temelsiz bir korku ve nefreti içinde barındıran genel bir bakış veya bir dünya görüşüne” dayanmaktadır. Bu şekilde geniş terimlerle tarif edilen İslâmofobi politikadan okuldan ve göçten okula ve işyerine kadar bir sürü çekışmeli konuları ihtiva etmektedir.

Konuya çok kutuplu ve çoğulcu bir dünya açısından baktığımızda, çok kutuplu ve çoğulcu bir dünya, standartların veya değerlerin olmadığı bir dün-



ya değildir. Bütün kültürlerin ve milletlerin eşit görüldüğü ve kamu menfaati için tartışıldığı bir toplumdur. Kültürler arasındaki ortak zemini erozyona uğratma ve paralel topluluklar oluşturma riski taşıyan iradesiz birçok-kültürlülük değildir. Bunun aksine, başkalarını tanıyarak kendi kendini zenginleştirme hareketidir. Bu hareketler aracılığı ile ırkçılığa, yabancı düşmanlığına, İslâmfobi'ye veya Müslümanlara karşı nefret suçlarına karşı tolerans göstermeyen ya da Yahudilerin, Hristiyanların ve Batılıların şeytanlaştırılmasına boyun eğmeyen birlikte var olmanın etik kurallarını ve kültürünü besleyebiliriz. Ancak problemin bir parçası, mutlak kendi ve mutlak öteki arasında çatışma yaratmaktadır. Bugün birçok çatışma dili, İslâm'ın adalet, eşitlik, insan hakları ve insan onuru gibi değerlere karşı gibi gösterildiği muhalif bir çerçeveye dayanmaktadır. Buna mukabil Müslümanlar da doğal olarak muhalefet, gecikmiş milliyetçilik veya toplumsal eşsizlik adına bunun tersini yapıyorlar. Bu hususta bir cehaletin var olduğu görülmektedir. Bu cehaletin sorunlu sonuçlarından bir tanesi de, İslâmfobi'nin entelektüeller, halka mal olmuş şahıslar ve politika belirleyiciler tarafından bir sorun olarak görülmemesi olmuştur. Müslüman bireylere ve topluluklarına hakaret etmek, onlara gözdağı vermek, onları tehdit etmek ve bazen onlara şiddet uygulamak, İslâmi aşırılığın ve İslâm kaynaklı terörizmin varoluşsal tehdidine bir reaksiyon olarak açıklanmaktadır. Bu tür gerekçeler, Müslümanlara karşı uygulanan şiddetin bir sebebinin olduğu ve mazur görülebileceği intibasının oluşmasına neden oluyor.

İslâmfobi'nin hem Müslüman-Batı ilişkilerini ilgilendiren hem de çok-kültürlülükle ilgili daha geniş bir tartışmayı ilgilendiren iki sonucundan bahsedilebilir:

Birincisi İslâmfobisel davranışlar, Müslümanların içinde yaşadıkları toplumların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında tam anlamıyla var olmasını engellemektedir. Müslümanlar, kendilerini temsil eden değerlere sahip çıkamamakla suçlanırken, İslâmfobi Müslümanların ikinci ve üçüncü nesilleri arasında sürekli olarak mağduriyet ve marjinalleşme duygusunun oluşmasına neden olmaktadır. Onların kendilerini yabancı, uzak ve istenmeyenler olarak görmelerine neden olmaktadır. Hem algısal olarak hem de fiziksel olarak paralel toplulukların oluşmasına neden olmaktadır ki, bu durumda farklı etnik ve dini toplulukların toplumla dayanışmasının sağlanması gittikçe daha fazla zorlaşmaktadır.

İkincisi, sürekli baskı ve gözdağı Müslümanların özeleştirme yapmalarını engellemektedir. İrkçık ve İslâmfobisel yaklaşımların sebep olduğu saldırılara maruz kalan farklı dini ve siyasi eğilimlere sahip Müslümanlar kendi Müslüman kardeşlerini açık bir şekilde eleştirmekten imtina ediyorlar ve normal şartlarda İslâm ruhuna ters düştükleri gerekçesi ile eleştirecekleri en aşırı ve mantıksız fikirleri bile savunur hale geliyorlar. Modern toplumların çok kültürlü alanının sınırları ve doğası sosyal ve siyasi ku-

rumların çok geniş bir ağında sürekli olarak tartışılmaktadır. Batı toplumları ile Müslüman toplulukları arasındaki fiziksel ve algısal çizgiler, çok katmanlı gerçekler ve çoklu ilişkiler sayesinde belirgin olmayan çizgiler haline gelmiştir. Bu ise kimlik taleplerinden feragat edilmiş veya kimlik taleplerinin inkârı olduğunu göstermez. Bundan ziyade, iddiaları tekillenştiren ve özellenştiren bir şekilde biçimlendiriliyor ve dönüştürülüyorlar. İslâm ve Batı toplumları arasındaki ortak kimlik ve kurumsal alan iç içe geçtikçe, içindeki tüm aktörleri dönüştüren bir süreci ortaya çıkarır. Bu iç içe geçme sürecinin sınırını ve sonuçlarını anladığımız ve kabul ettiğimiz zaman ancak çok kültürlülük ve buna karşılık İslâmofobi üzerinden sağlıklı bir tartışma mümkün olabilir.

GİRİŞ

Jacques Derrida Ekim 2004'te ölmeden birkaç ay önce "Avrupa'daki İslâmi entelektüel yapının yıkılması"¹ çağrısında bulunmuştu. O zamanlar Fransız işgali altına bulunan Cezayir'de doğmuş olan ve bundan dolayı nehrin her iki tarafını görmüş olan Derrida, tarihte Akdeniz'de gerçekleşmiş olan ve Avrupa'ya da uzanmış olan İslâmi unsurların baskısına atıfta bulunuyordu. Yunanlar, Yahudiler ve Araplar, Akdeniz tarihini oluşturan üç prototip olarak görülmesine rağmen, Derrida sadece Avro-Hıristiyan belleğin modern döneme ulaşabildiğini söylemektedir. Tarihteki karmaşıklıklar ele alındığında, çok zikredilen "Yahudi-Hıristiyan" tabiri bile bir isim yanlışlığıdır çünkü bu tabir, Yahudilerin Avrupa ve Akdeniz tarihindeki rolünden ziyade Yahudilerin Hıristiyanlığın kökeni olduğuna atıfta bulunmaktadır. İslâm'ın, tarihin bu özel yapısında hemen hemen hiç rolünün olmaması sürpriz değildir.

Charles Taylor, farklı düzeylerde Derrida'nın endişelerini yansıtırcasına, Batılı devletlerdeki çok kültürlülükle ilgili mevcut tartışmanın İslâm ve Müslümanlar ile ilgili bir tartışma haline geldiğini söylemektedir. Taylor, "müsahahanın belirgin bir şekilde itibarsızlaşmasının tüm sebeplerinin İslâm'ı ilgilendirmesinden ötürü" çok kültürlülüğün şüpheli konuma düştüğünü ve ayrılmaz bir şekilde İslâm ile bağlantılı olduğunu iddia etmektedir.² Taylor'un Batı milletleri arasındaki İslâm ve Müslümanlıkla ilgili tartışmaların çok kültürlülük krizine dönüştüğüne dair beyanı en hafif tabirle ürkütücüdür. Ancak İslâm'ın, çok kültürlülük tartışmalarının nereye varacağını belirleyecek kadar kamusal tartışmaların büyük bir parçası haline geldiğini söylemek doğrudur. Fransa Hükümeti'nin başörtünün devlet okullarında yasaklanmasına ilişkin 2004 yılında almış olduğu karar, Avrupa'da İslâm ile ilgili bir konunun daha büyük bir tar-

¹ Mustapha Cherif, *Islam and the West: A Conversation with Jacques Derrida*, (Chicago: The University of Chicago Press, 2008), p. 38.

² "The Collapse of Tolerance." *The Guardian*, September 17, 2007.



tışmanın çıkmasına nasıl sebep olduğunun güzel bir örneğidir. O zaman medyanın yasaklamaya destek vermek için yaptığı kampanya, kızların devlet okullarında başlarını örtmelerinin ötesine geçmişti. Tartışma, Fransa ve Avrupa'nın 'gerçek ruhu'ndan kadına karşı şiddete, entegrasyona, asimilasyona ve çoğulculuğa kadar her şeyi kapsamıştı.³ Bu güne kadar Fransa, Almanya ve Türkiye'nin yanı sıra başka yerlerde devam eden başörtüsü ile ilgili tartışmalarda, Avrupa'da popülist ve çok kültür yanlısı politikaların dış sınırları, Müslüman toplulukların "vatandaşlık entegrasyonu" aleyhinde ve lehinde tartışılmış ve müzakere edilmiştir.⁴ Çok kültürlülüğe yapılan saldırılar dolaylı olarak İslâm'a ve Müslüman'lara yapılmıştır.

İslâm ve çok kültürlülüğün boyunduruk altına alınması, "İslâmfobi" dalgasının yükselmesi ile doğrulanmaktadır. Bu tabir, İslâm ve Müslümanlar ile ilgili tahammülsüzlüğü, ayrımcılığı, yersiz korkuları ve ırkçılık fiillerini ifade etmektedir. 2007 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Louise Arbour "Avrupa'da özellikle Müslümanlara karşı yobazlık ve önyargının yaygın olduğunu" söylemiş ve "ülke yönetimlerine bu konuyla mücadele etmeleri konusunda çağrıda bulunmuştu". Senegal'dan Doudou Diene'nin Avrupa'daki Müslümanlara yönelik tahammülsüzlükle ilgili raporuna dayanarak konuşan Arbour, "Eğilimlerinde başkalarına karşı yobazlık, önyargı ve basmakalıplık olduğu söylendiğinde, Avrupalılar şok oluyolar"⁵ diye eklemiştir.

2008 Dünya Ekonomi Forumu *İslâm ve Batı: Diyalogun Durumu Üzerine Yıllık Rapor*, Müslümanlar ve Batı milletleri arasında gerilimin yükseldiğini göstermektedir. 2007 yılında 21 ülkede yapılan büyük bir araştırmanın sonucunda hazırlanan rapor, ankete katılanların çoğunluğunun İslâm ve Batı arasındaki ilişkilerin kötüye gittiğine inandığını göstermektedir.⁶ Müslümanların büyük çoğunluğu, Batı'nın İslâm'a saygı göstermediğine inanırken, birçok Batı'nın aksi görüşte olması ve Batılıların İslâm'a saygı duyduğuna inanması çarpıcıdır.⁷ Bu, iletişim bozukluğunun ötesinde bir şeydir. Müslüman-Batı ilişkile-

³ Cf. John Bowen, *Why the French Don't Like Headscarves: Islam, the State, and Public Service* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2006).

⁴ Cf. Valerie Amiraux, "The Headscarf Question: What is really the Issue?" in *European Islam: Challenges for Society and Public Policy* (Brussels: Center for European Policy Studies, 2007), s.124-143.

⁵ Reuters, 17 Eylül 2007;

<http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSL1789786020070917>.

⁶ *İslâm ve Batı: Diyalogun Durumu Üzerine Yıllık Rapor 2008* (Cenevre, 2008), s. 21.

⁷ Gallup Dünya Anketine göre "Tüm dünyada Müslümanlar, Batı'nın kendi milletleri ile iyi ilişkiler geliştirmek amacıyla yapması gereken tek şeyin Müslümanlara karşı ılımlı bir bakış açısına sahip olması ve İslâm'a yardımcı olmasıdır". John Esposito and Dalia Mogahed, *Who Speaks for Islam: What a Billion Muslims Really Think* (New York: Gallup Press, 2007), p. 61'den naklen. Önemli bir Müslüman âlim şunu söylemektedir: "Dünya'daki problemleri

rinde mevcut kavramsal çerçeveler uygulanırken, onları ortak bir zemin bulamamış ve ortak bir ufku paylaşmayan şekilde tanımlamak mümkündür.

Avrupa'da ve ABD'deki Müslüman topluluklara karşı mevcut tavırların bir kısım kompleks sorunların bir parçası olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Tartışmada İslâm ve Müslümanların belirsiz yerini müzakere etmeden, çoğulculuğu, çok kültürlülüğü ve Batı toplumlarının geleceğini müzakere etmek kolay bir şey değildir. Aynısı İslâm Dünyası için de geçerlidir. Gittikçe daha fazla iç içe geçen bir dünyada, diğer tahammülsüzlük veya ayrımcılık türleri gibi, etrafımızda olanlardan bağımsız değerlendirilemez. İslâmofobi 11 Eylül olayından sonra birden ortaya çıkmış bir şey değildir. 11 Eylül'ün sebep olduğu travma, sadece problemlerin gün yüzüne çıkmasına yardım etmiştir. İslâmofobi, çok kültürlülük ve Müslüman-Batı ilişkileri arasındaki problemleri bağlantının 11 Eylülün çok öncesinde ve ABD'nin ötesine dayandığı açık bir şekilde ortadadır.⁸

İslâm, Çok Kültürlülük ve Sebep Olduğu Hoşnutsuzluklar

Bu makalenin ana argümanı basittir, ancak bir yandan çok kültürlülüğe diğer taraftan Müslüman-Batı ilişkilerinin geleceğine dair işaretler ihtiva etmektedir. Mevcut modernite içinde kültürel ve dini kimlikler daha fazla kompleks hale geldiğinden, Batı toplumlarında çok kültürlülük derinlik kazanmış ve kimlik ile sosyal kurumları anlamak için yeni yollar oluşturmuştur. Ancak İslâm ve Müslümanlar ile ilgili yaşanan çatışmada çok kültürlülüğün kendi sınırlarına ulaştığını savunuyorum. Bu çatışma, Avrupa'ya ait olmayan İslâm gibi bir dini barındıramayan Avrupa Aydınlanmasının seküler-liberal idealleri tarafından şekillendirilmekte ve büyük ölçüde onun tarafından belirlenmektedir. 'İslâm'ı Avrupa modernitesinin çok kültürlü (çok kültürlülük yanlısı) dünyanın marjinal bir üyesi haline getiren şey, sekülerleşmeyi modern dünyadaki tek özgürleştirici güç olarak tanımlayan liberal politika sisteminin dar kapsamıdır. Batı modernitesinin seküler çerçevesi içinde, din özelleştirilmiş ve kişisel tercih bir niyetle bulunmanın tek temeli ve kişisel faaliyetler için meşrutiyet kaynağı haline gelmiştir. Peter Berger'in ifadesiyle "çıplak insan varlığı düşüncesi, bütün ve rollerin ötesinde, insanın *gerçek varlığı* olarak modernitenin kalbinin ta kendisidir."⁹ Son modernitenin seküler bağlamında, dinin özelleşmesi ve sekülerleşmesi Avrupa ve Amerika'nın dini görüşünün şekillenmesi üzerinde etkilidir.

gerçekten çözecek olan şey çeşitliliğe saygı duymak, onu gerçekten sevmek, onu zenginliğin ve güzelliğin kaynağı, insane deneyiminin gerekli bir unsuru olarak görmektir." Bkz: Abdallah bin Bayyah, "Shared Values" in *The State We are in: Identity, Terror and the Law of Jihad*, ed. Aftab Ahmad Malik (Bristol, UK: Amal Press, 2006).

⁸ Bir arka plan analizi için Bkz. Ibrahim Kalin, "Roots of Misconception: Euro-American Perceptions of Islam Before and After September 11th" in *Islam, Fundamentalism, and the Betrayal of Tradition*, ed. Joseph Lumbard (Bloomington, IN: World Wisdom, 2004), s. 143-187.

⁹ P. Berger, B. Berger, H. Kellner, *The Homeless Mind* (New York: Vintage Books, 1974), p. 213.



Birçok kişinin düşündüğünün aksine bu, Batı'nın Allahsız bir medeniyet olduğunu göstermez. Bunun aksine, Cox'un da belirttiği üzere bu durum, geleneksellik sonrası dünyada dindar olmanın yapısının değiştiğini teyit etmektedir.¹⁰ Bu, çoğu durumda modernleşmenin kapsamlı bir sekülerleşmeyi gerektirmediği Müslüman toplumların deneyiminden kesinlikle farklıdır.¹¹

Din ve modernite arasındaki farklı ilişki modelleri, sadece büyük İslâm Dünyası ile Batı arasında değil aynı zamanda Batı toplumları ile Batıda yaşayan Müslüman toplulukları arasında da çekişme konusudurlar. Anlamın ve meşruiyetin çerçevelerinin farklı olması kişisel olarak kuruluşları ve sosyal davranışı belirler. Ancak asıl problem, özellikle seküler ve politik bağlamlarda İslâm ahlakının çerçevesini ve İslâmi kültür davranışını anlamakla ilgili ortaya çıkar. Entelektüel Avrupalı ve Amerikalı çevrelerde somutlaştırılmış bir kültür anlayışı ile insan unsuru arasında ince bir denge olmasına rağmen, "İslâm kültürü" sadece Müslümanların kişisel ve kolektif düşüncelerini ve onların davranışlarını şekillendiren ve onun üzerinde etkili olan değil aynı zamanda onları belirleyen baskıcı bir güç olarak tanımlanmaktadır. Bu gibi durumlarda, ana kavramlardan birisi olan "kültür", "insan varlığını inkâr eden, insanları kendi kültürleri içinde tanımlayan ve kültürü söylenecek veya yapılacak hemen hemen her şeyin açıklaması olarak gören" ¹²bir yol olarak ele alınmaktadır. Kültür ırkçılığı; farklılıklara veya insan unsuruna hemen hemen hiç yer vermeyen merkezi değerler sistemi tarafından, birleşmiş olarak görülen dini, etnik ve kültürel gruplar ile ilgili yekpare düşünce anlayışından kaynaklanmaktadır. Bazı kültürel davranışların "modern, şehirli, medeni, özgürleştirici ve rasyonel" olarak tanımlanırken başka davranışların "geri, şiddet yanlısı, yobaz, akıl dışı ve gerici" olarak nitelendirildiği zımni veya açık bazı kültür hiyerarşileri tarafından ortaya çıkarılmakta ve devam ettirilmektedir.

Müslüman toplulukları da endişelendiren çok kültürlülüğün büyük gerilimlerinden birisi, kültürel dar kafalılık ve normatif eleştiri arasında kalan bir gerilimdir. Eleştirmenler, çok kültürlülüğün evrensel standartları ve değerleri bıraktığını ve ortak bir zemine dayanmadan paralel bir toplum oluşturduğunu veya buna teşvik ettiğini belirtiyorlar. Bu retorik bir konunun ötesine geçmiştir çünkü bu, algıları, eğilimleri ve politikaları belirler. Örneğin, Batılı olmaya bazı toplumlarda görülen zorla evliliklere çok kültürlülük politikasının bir parçası olarak izin verilmeli mi veya "medenî bir entegrasyonu" teşvik etmek veya ona

¹⁰ Harvey Cox, *Religion in the Secular City: Towards a Postmodern Theology* (New York: Simon and Schuster, 1985).

¹¹ Daha fazla bilgi için bkz: Jose Casanova, *Public Religions in the Modern World* (Chicago: University of Chicago Press, 1994) and Talal Asad, *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity* (Stanford: Stanford University Press, 2003).

¹² Anne Philips, *Multiculturalism without Culture* (Princeton: Princeton University Press, 2007), p. 9.

olanak sağlamak için bu konu bir kurum tarafından mı (örneğin, ulusal veya uluslararası bir kurum) tarafından belirlenmelidir? Son yıllarda Avrupa hükümetleri, hem entegrasyona yol açan ve kabul edilen hem de reddedilen ve yabancılaşmaya yol açan farklı politikalar benimsemişlerdir. Bunun kritik bir sebebi vardır: Hem teoride hem de politika'da kullanılan "kültür" kavramı zemindeki gerçeklere tekabül etmiyor ve genelde Batı milletlerinin seküler liberal varsayımlarını ve eğilimlerini yansıtmaktadır. Müslüman milletlerin Batıya entegre edilmesi için Batı liberalizminin ve laik çok kültürlülüğünün bazı temel varsayımları üzerinde radikal değişikliklerin yapılması gerektiği açıktır.¹³ Çok kültürlülüğün herkese hizmet etmesi için, farklılıkların kabulünün İslâm'dan ve Müslümanlardan esirgenmemesi gerekmektedir.

Sosyal farklılık ve çok kültürlülükle ilgili yapılan her tartışmada, entegrasyon, asimilasyon ve sosyal dayanışma mefhumların değiştiği dikkate alınmalıdır. "Eritme potasına" karşı "salata tabağı" modelleri ve etnik ile dini farklılıkları idare etmenin diğer şekillerinin yıllar geçtikçe değişmesi, Avrupa'da, ABD'de ve İslâm dünyasında derin kavramsal ve politik değişimleri göstermektedir. İngiltere Dışişleri Bakanı olan Roy Jenkins, 1966 yılında yaptığı meşhur konuşmasında "herkesi aynı kalıp içine sokarak, herkesi bir kişinin sahip olduğu yanlış yere yerleştirilmiş basmakalıp bir İngiliz görüntüsünün bir sürü karbon kopyaları haline getirecek olan" "eritme potası" modelini reddetmişti. Jenkins, bunun yerine entegrasyonun "dalgalanan bir asimilasyon süreci olarak değil, karşılıklı hoşgörü atmosferi içinde kültürel farklılıkla bir araya gelen eşit fırsatçılık olarak" tanımlamasını teklif etmişti.¹⁴ Çarpıcı olan şey, Jenkins'in zorla asimile etmeyi kınaması ve "eşit fırsatçılık, kültürel farklılık ve karşılıklı hoşgörü"nü övmesi birçok Avrupa hükümeti tarafından paylaşmasına rağmen, bu hükümetlerin farklılıkla ilgili politikaları, her zaman zımni bir kültürel çatışmaya ve gerilime yol açan farklı realiteleri yansıtmıştır. Bunun yanı sıra, 11 Eylül saldırıları ve Avrupa'daki diğer saldırıların akabinde, Batıda hem retorik hem de politika keskin bir şekilde değişmeye başladı. Bundan dolayı Çalışma ve İçişleri Bakanı David Blunkett 2001 yılında şöyle diyordu "bizim kabul normlarımız vardır ve bizim ülkemize gelenlerin bizim normlarımızı – her neyse- kabul etmesi gerekir".¹⁵

Çoğulculuk, çok kültürlülük ve kozmopolitlik, aralarındaki nüanslarla birlikte herhangi bir evrensel standardın veya değerın bırakılması olarak derlendirilemez; adalet ve eşitlik konuları, kültürel benzersizlikten bağımsız olarak bir evren-

¹³ For a defense of this position, see Tariq Modood, *Multiculturalism* (Cambridge, UK: Polity Press, 2007).

¹⁴ Roy Jenkins, *Essays and Speeches* (London: Collins, 1970), p. 267 quoted in Anne Philips, *Multiculturalism without Culture*, p. 4.

¹⁵ Christian Joppke, "The Retreat of Multiculturalism in the Liberal State: Theory and Policy", *The British Journal of Sociology*, 2004, Vol. 55, Issue 2, p. 251'den aktarılmıştır.



sellik derecesine sahiptirler. Charles Taylor'un ifadesiyle, bir "tanıma politikası"nın, bir taraftan ortak zeminde kültürel özgüllüğe izin verirken diğer taraftan bir kısım evrensel normatif ilkelere izin vermesi gerekmektedir.¹⁶ Sivil entegrasyon veya sosyal birleşmenin diğer şekilleri olarak ne kullanırsa kullansın, böyle bir ortak zeminin belli ahlaki ilkeleri benimsemesi gerekmektedir ve burada başka bir yanlış varsayım sergilenmektedir: farklı azınlık grupları farklı dini, etnik ve kültürel şartlara sahip olduklarından ötürü, onların değerler sistemi onları kabul eden milletlerin değerler sistemine çok zıt olduğuna dair varsayım. Kültürel farklılıkları ahlaki bağdaşmazlık noktasında değerlendirmek, genelde Avrupa ve Batı medeniyetlerinin belli bir imgesini devam ettirmek için kültürel muhafazakârlar tarafından bir taktik olarak kullanılmaktadır. Aynı hata siyasi muhalefet ve mukavemet adına Müslüman gruplar tarafından da uygulanmaktadır. İnsan unsuru kültürel kolektiflik içinde takip ederken ve onları birçok yönden şekillendirirken, farklı etnik ve dini topluluklarda ortak ahlaki değerler iç içe geçer.

Belli bir topluluğa ait ahlak anlayışı ile ahlaki evrensellik konusunda uzun süredir devam eden bir tartışma vardır.¹⁷ Çok kültürlülüğü hakir görüp İslâmi değerleri Batılıların değerleri ile bağdaşmaz olarak görenler, azınlık oldukları yerlerde ev sahibi toplumlara entegre olamıyorlar. "Entegrasyon", "ev sahibi toplum" ve "azınlık" terimlerinin ciddi şekilde tanımlanması gerekmektedir. Müslümanların çoğu, Müslümanlar ve Batılı milletler tarafından paylaşıyor olarak anladıkları öz ve evrensel ahlaki değerler konusunda az bir çatışma olduğu kanaatinde dirler. Sünni İslâm'ın en önemli âlimlerinden biri olan Abdullah bin Bayyah ahlaki izafiyeti reddetmekte ve kültürel özellikleri aşan evrensel değerlerin varlığını tasdik etmektedir. Bu görüşünü geniş bir "akli selim" anlayışına dayandıran Bayyah, ortak değerlerin" olduğuna dayanmaktadır. Bunu doğrulayan en iyi deliller insanın mantık kabiliyeti....ve dil kabiliyetidir. Her rasyonel akıl adaleti kabul eder ve her dilde bunun için bir kelime vardır... aynısı "doğruluk", "özgürlük", "hoşgörü", "bütünlük" ve diğer birçok kavram için de geçerlidir. Bunlar bütün kültürler tarafından övülmekte ve tüm dillerde olumlu mana ifade edilmektedirler.¹⁸

¹⁶ Charles Taylor, "The Politics of Recognition" in *Multiculturalism and the Politics of Recognition*, ed. Amy Gutmann (Princeton: Princeton University Press, 1992).

¹⁷ Çağdaş İslâm dünyası, daha henüz geleneksel İslâm medeniyetinin evrensel yolunu kapsayamamıştır. Müslüman modernistler ve Hristiyan ilahiyatçılar her zaman 'evrenseli' Aydınlanma çağından beri batı entelektüel geleneğinde üretilmiş olan her şey olarak görmektedirler. Bunun evrenselin çok dar bir tanımı olduğu ve kritik bir analizden ziyade tanımlama politikasına da ihanet ettiği aşîkârdır. Avrupa evrenselliğinin ötesine geçen görüş için bkz: Seyyed Hossein Nasr'ın son zamanlarda çıkan iki eseri: *The Heart of Islam: Enduring Values for Humanity* (New York: HarperCollins, 2002) and *The Garden of Truth: The Vision and Promise of Sufism, Islam's Mystical Tradition* (New York: HarperOne, 2007).

¹⁸ Abdallah bin Bayyah, "Shared Values", p. 48.

İslâmofobi'nin Kapsamı

İslâmofobi kelimesi 1980'lerde kullanılmaya başladı. 1997 Rynneymede Raporu, *İslâmofobi: Hepimiz için Büyük bir Zorluk* 1997 yılının Kasım ayında İngiltere İçişleri Bakanı Jack Straw tarafından başlanmış bir rapordur. Rapor, İslâmofobi'yi “*negatif ve aşağılayıcı şablonları ve inançları Müslümanlara mal eden, bir sürü yakın görüşle işlenmiş, İslâm'a ve Müslümanlara karşı korku, nefret ve düşmanlık*” olarak tanımlamaktadır. Rapor ayrıca şunu ekliyordu: İslâmofobi “dışlama ve ayırım yapma uygulamalarına neden olan Müslümanlara karşı temelsiz bir korku ve nefreti içinde barındıran genel bir bakış veya bir dünya görüşüne” dayanmaktadır. Bu şekilde geniş terimlerle tarif edilen İslâmifobi politikadan okuldan ve göçten okula ve işyerine kadar bir sürü çeşitli konuları ihtiva etmektedir.

İslâmofobi birçok şekilde kullanılmaya devam edilirken, 11 Eylül sonrasında yapılan büyük raporlardan birisi Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) tarafından yayınlanmıştır. *11 Eylül 2001'den sonra AB'deki İslâmofobi'ye ilişkin Özet Rapor* başlıklı rapor on beş Avrupa Ülkesinde Müslümanlara karşı yapılan ayrımcılık ve ırkçılığı belgeliyordu. Raporun bulguları göstermektedir ki, “İslâmi topluluklar ve başka birçok hassas grup 11 Eylülden sonra artan bir düşmanlığa hedef olmuşlardır. Birçok Avrupa Birliği üyesi ülkede genel halkta korkunun artması, halkın daha önceden sahip olduğu ön yargıları arttırmış ve saldırganlık ile taciz etmeyi teşvik etmiştir. Aynı zamanda, bu korkuları dindirmeye yönelik çabalar bazen İslâm kültürü ile ilgili yeni ilgi alanlarının doğmasına ve dinler arası açılımların oluşmasına neden olmuştur.”

Runneymede Raporu 2004 yılında güncellenmiş ve cesaret verici bazı gelişmeleri belgelemiştir. Ancak İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefret ve ayrımcılık artmaya devam etmiştir. Danimarka'da başlayan karikatür krizi ve onun sonrasında olanlar küresel bellekte hala taze olaylar olarak durmaktadırlar. Papa 16. Benedict'in 2006 yılında Refensburg Üniversitesinde yaptığı konuşma hala dünyadaki en önemli Hıristiyan kişi tarafından İslâm'a karşı yapılan sinsî bir saldırı olarak görülmektedir.¹⁹ Bunun ötesinde, Eski Amerikan Başkanı George W. Bush, ABD'de ve İslâm Dünyasında sosyal ve siyasi bilim adamlarının hayret içinde kalmasına neden olan “İslâmo-Faşist” kelimesini kullanmıştır ki, bu da sadece İslâm dünyasında Amerikan karşıtı duyguların artmasına hizmet etmiştir. 2008 yılındaki seçim kampanyası sırasında Barack Husayn Obama'nın

¹⁹ Papa'nın olumlu bir karşılık verdiği ve bu kapsamda 2006'da Türkiye'yi 2009'da Ürdün'ü ziyaret ettiği Ortak Bir Söz inisiyatifi bile Papa'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı olan tutumu konusunda birçok kişinin endişesini giderememiştir. Kasım 2008'de Vatikan'daki Ortak Söz toplantısındaki Papa Benedict'in sözler ve diğer metinler için Bkz: www.acommonword.com.



‘Müslümanlık Geçmişi’ ve iddia edilen “Müslüman kimliği” yanlış bir şekilde yapılan dini ayırım ve kültürel ırkçılık için bir araya gelme noktası olmuşlardır.

Batı’nın İslâm’la ilişkisindeki “korku faktörü”, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyesi olmasına ilişkin Avrupa’nın tavrında da gün yüzüne çıkmıştır. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse, Avrupa komisyonu 2004 yılında Türkiye’nin üyelikle ilgili kaydettiği gelişmelere ilişkin pozitif bir rapor yayınladığı zaman, AB’nin İç Piyasa komiseri Frits Bolkenstein, Bernard Lewis’den bir alıntı yaparak Avrupa’nın “Avro-Arabistan” olacağına ilişkin çekincelerini dile getirmiştir. Demiyti ki “Doğal akışında devam edip etmeyeceğini bilmiyorum ama eğer (Lewis) haklı ise Viyana 1683 yılında boşuna özgürlüğüne (Osmanlı’ya karşı) kavuşmuştur”.²⁰ Osmanlı’nın Viyana kapısında bozguna uğratılmasından söz eden Komiser, Türkiye’nin AB üyeliğine karşı çıkmak amacıyla bir sürü ekonomik ve siyasi konulardan birisini pekâlâ örnek olarak gösterebilirdi. Ancak bunun yerine, Türkiye’yi Avrupa’nın dışına itmek için kültürcü- özcü bir argüman kullanmıştır. Ve bu “dışa doğru itme” Türkiye ile sınırlı değildir.

İslâmfobik hareketler birçok şekilde kendilerini ilan etmektedir. Bazıları açık ve belirgin iken bazıları ise kurnaz ve ima yolludur. Birçok şekilde ve değişik derecelerde saldırmaktadırlar. Bazen Müslüman insanlara karşı sözlü saldırı olarak ortaya çıkarken bazen de fiziksel saldırı olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda camiler, İslâmi merkezler ve Müslümanlara ait olan mallar saldırıya uğruyor ve onlara karşı saygısızlık ediliyor. İşyerinde, sağlık hizmetlerinde, okulda ve konut hizmetlerinde; şüpheli görerek, didik didik arayarak, alay ederek, reddederek, yaftalayarak ve açık ayrımcılık yaparak İslâmfobi birçok şekilde gerçekleştirilmektedir. Diğer kamu alanlarında, dolaylı ayrımcılık, nefret söylemi ve mallara ya da hizmetlere erişimin reddedilmesi şeklinde gerçekleşebilir.²¹

Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) tarafından 2006’da yayınlanan raporun bulguları göstermektedir ki, “Müslümanlar genellikle orantısız bir şekilde kötü ev şartlarının olduğu yerlerde temsil edilmektedirler, onların eğitimsel başarıları ortalamanın altındadır ve işsizlik oranları yine ortalamanın altındadır.” Aynı rapor şunu da not etmektedir “işverenlerin işe alma uygulamalarındaki kontrollü deneyimlerinden (“ayrımcı sınav”), ayrımcı tavırlarla ilgili düşünce araştırmalarından alınan verilerden sürekli devam eden işsizlikteki ayrımcılığın ölçeği ve boyutları olduğunu gösteren birçok delil vardır... veriler, bütün göçmenlerin istihdam konusunda ırkçılık ve ayrımcılığa

²⁰ The Guardian, September 8, 2004.

²¹ Avrupa’da Müslümanlara karşı sosyo-ekonomik ayırım araştırması için Bkz: Tufyal Choudhury, “Muslims and Discrimination” in *European Islam: Challenges for Society and Public Policy*, s. 77-106.

maruz kalmadığını göstermektedir. Müslümanların bundan özellikle etkilendiği görülmektedir.”²²

Halk düzeyinde ise, Avrupa’da yaşayan Müslümanların siyasi sadakati sorgulanmakta ve onlar iki yere veya birçok yere bağlı olmakla suçlanmaktadır. Müslümanlar dini inançlarından dolayı, demokrasiye, anayasal haklara ve insan haklarına diğerlerinden daha az bağlı gösterilmektedirler. Onların dini kimlikleri, yaşadıkları ülkenin anayasasına veya yasalarına saygı duymaya veya onlara uymaya bir engel olarak görülmektedir. En genel suçlama da Müslümanların kendilerini bir İngiliz, Fransız veya İspanyol olarak görmeden önce kendini Müslüman olarak gördüğü şeklindedir. Bazılarına göre bu, Müslümanların yaşadıkları ülkelerde tüm vatandaşlık haklarından yararlanmalarını sabote etmektedir. Bundan dolayı, etnik ve dini profil oluşturma siyasi ayrımcılık ve yabancılaştırma için birer araç haline dönüşmektedir.

Uluslararası Helsinki Federasyonu, Almanya’da “11 Eylül’den beri binlerce Müslüman, Müslüman olmak başta olmak üzere sadece belli temel kriterlere uyduğu için, kişisel verilerinin incelenmesi, evlerinin aranması, sorgulanma ve tutuklanmaya maruz kalmışlardır”²³ diyor. Siyasi sadakatin sorgulanması temelinde gerçekleşen belki de en dramatik açık ayrımcılık örneği, Müslüman göçmenlere ‘Alman ulusal yasalarınca gerekli görülen liberal demokratik değerlerinin resmen “kabul edilmesinin” onların “gerçek görüşüne” tekabül edip etmediğinin sorulduğu Almanya’nın Baden-Württemberg bölgesinde yaşanmıştır. Bütün sorular, liberal demokrasi ve göçücü usulü ile evlenme, ataerkillik, homofobi, tesettür ve terörizm’i tavsiye etme veya ona uyma gibi İslâm’ın belli bir düşüncesi açısından ikili karşıtlık üzerinde kurulmuştur (Örneğin, 23. Soru “11 Eylül 2011 tarihinde New York’ta ve 11 Mart 2004’te Madrid’de saldırı gerçekleştirdiğini duymuşsunuz. Bunu yapanlar size göre terörist miydiler yoksa özgürlük savaşçıları mı?”)²⁴

Bu tür bir ikili karşıtlık, dini kimlik ile ulusal sadakat arasında derin bir bölünmenin oluşmasına neden olmaktadır. Müslümanlar kendilerini, uluslar ötesi Müslüman bir topluluk olan *Ümmete* bağlı görmesine, bir kişinin bağlı olduğu dini cemiyet, o kişinin bir ülkeyi veya siyasi bir düşüncüyü diğerlerine tercih etmesinde fonksiyon göstermez. Rowan Williams’ın da belirttiği üzere bir Müslüman’ın *Ümmete* bağlı olması bir Hristiyan’ın kiliseye bağlı olması gibidir.”²⁵

²² *Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia*, European Union Monitoring Center on Racism and Xenophobia (2006), p. 8 and p. 46.

²³ The International Helsinki Federation, *Intolerance and Discrimination against Muslims in the EU: Developments since September 11* (2005), p. 78.

²⁴ C. Joppe, “Beyond National Models: Civic Intergration Policies for Immigrants in Western Europe”, *Western European Politics*, 2007, Vol. 30, No 1. p.15.

²⁵ Bkz: Rowan Williams, *Islam, Christianity and Pluralism*, The Zaki Badawi Memorial Lecture Series, Lambeth Palace and the Association of Muslim Social Scientists (AMSS UK, 2007), p. 7.



Söz konusu dini bağlılık, içinde yaşadığımız ulus devleti tarafından şart koşulan siyasi bağlılıktan kesinlikle daha önceden var olmuş bir bağlılıktır. İster Müslüman olsun ister gayrimüslim olsun, ister azınlık olsun ister çoğunluk olsun tüm toplulukların ve ulusların en büyük zorluklarından birisi içinde yaşadıkları topluma bağlı kalırken ulusal sınırları aşan evrensel adalet ve eşitlik ilkelerine bağlı kalmaları olmuştur.²⁶ Birden çok yere bağlı olma sorununu sadece Müslümanlar ile ilgili olarak gündeme getirmek, ırkçı bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Benzer sebeplerden dolayı Avrupa ve ABD’de İslâm’la ilgili eleştirel düşünce, şüpheli ve bozuk görülmektedir. Avrupa vatandaşı olmanın kriterleri beyaz olmak, Hristiyan olmak ve seküler olmak veya bu karakterlerin kombinasyonu olarak belirlenmedikçe, Müslümanları kendi hükümetleri ile eleştiriye konu olacak şekilde angaje olması, kişinin kendi bağlılığını kaybetmesi olarak görülemez.²⁷

Müslümanlarla ilgili olayların tek taraflı ve genelde sorumsuz bir şekilde medyada yer alması İslâmfobik hassasiyetler ve hareketler için bir beslenme kaynağı olmuştur. İslâmi semboller ve figürlerle sadece marjinal internet siteleri tarafından değil aynı zamanda ana akım yazılı medyada da alay edilmekte ve hakir görülmektedirler. Haberlerde, TV tartışmalarında, siyasi konuşmalarda ve dini vaazlarda İslâm’la ilgili negatif basmakalıp şeyler anlatılmaktadır. İslâm’la ilgili basmakalıp negatif özellikler tek kalıba sahip olma, cinsiyetçi, baskıcı, akıl dışı, yobaz ve şiddet yanlısı olarak sıralanmaktadır.²⁸ Eğer bu tür yorumlar bugün Yahudiler, siyahlar veya başka bir topluluğa atfen yapılsaydı kabul edilemez olarak görülecekti, ancak bu yorumlar Müslümanlarla ilgili serbestçe yapılmaktadır. Yirmi yıldan fazla önce Amerikalı bir medya uzmanının da belirttiği üzere “ bir Arap’ı serbest bir şekilde vurabilirsiniz, onlar bedava düşmanlar, bedavadan kötü kişilerdir- burada aynı şeyi bir Yahudi’ye veya bir siyaha artık yapamazsınız.”²⁹ Ocak 2004’te Avrupalı bir gazeteci şunu yazabilmişti: “Araplar sivil insanlarımızı kimyasal ve biyolojik silahlarla tehdit

²⁶ Birden çok yere bağlılık meselesi bir takım Müslüman aydın tarafından işaret edilmiştir. İlgi çekici bir tartışma için bkz: Tariq Ramadan, *Western Muslims and the Future of Islam* (Oxford: Oxford University Press, 2004). İngiliz Müslümanların bir tartışması için bkz: *British Muslims: Loyalty and Belonging*, eds. Mohammad Siddique Seddon, Dilwar Hussain and Nadeem Malik (Leicester: Islamic Foundation, 2003).

²⁷ İngiltere, Galler’de din değiştirip İslâm’a geçen Merryl Wyn Davies, ırksal ve dini tasavvurların nasıl iç içe geçtiğini gösteren iyi bir örnektir. Ne zaman gazeteciler onunla bir röportaj yapsa, ona şu soruyu soruyorlar “Sizin gibi güzel ve akıllı Gallerli bir kız, kadınları ezen köktenci militanların dinine nasıl girer?”. *Islamophobia: Issues, Challenges and Action, A Report by the Commission on British Muslims and Islamophobia* (Stoke on Tren, UK: Trentham Books, 2004), p. 65’ten naklen.

²⁸ Cf. Deepa Kumar, “Islam and Islamophobia”, *International Socialist Review*, March-April 2007, s. 36-45.

²⁹ Sam Keen, *Faces of the Enemy* (Cambridge: Harper and Row, 1986), s. 29, 30, quoted in J. Shaheen, *Arab and Muslim Stereotyping*, (Washington D.C.: Center for Muslim-Christian Understanding, Georgetown University, 1997), p.12.

ediyorlar. İntihar bombacılarının Batı ve Amerikan şehirlerinde kendilerini patlatmaları için potansiyel oluşturuyorlar. Bizi terörize etmek, hayatımızı durdurmaya çalışıyorlar.”³⁰ Bunun komik tarafı ise bunu yazan gazetecinin, İran'ın Arap ülkesi olduğunu sanmasıdır.

Mevcut şekilleri dikkate alındığında, İslâmofobi bir çeşit ırkçılık haline gelmiştir çünkü dini inançlar, kültürel gelenekler ve etnik köken temelinde insanları bir grup insanı hedef alır ve onlara karşı nefreti körükler. Müslümanlara karşı nefret ve ayrımcılığın artması ile beraber, ırkçılık sadece ırka karşı değil aynı zamanda etnik, din, kültür ve dine karşı yapılmaktadır.³¹ Bu anlamda, İslâmofobi ırklara kör değil. Eskiden biyolojik aşağılama temelinde yapılan ırkçılık artık etnik, kültürel ve dini ırkçılık olarak ortaya çıkmaktadır. İslâm sözü konusu olduğunda, Müslümanların dini inançlarını ve kültürel uygulamalarını tarif etmek için militan, medenileşmemiş, baskıcı, barbar, otoriter, bayağı ve şiddet yanlısı gibi sıfatlar kullanılmaktadır. “ırksal açıdan düşük” “İrk olarak değersiz” kavramı yavaş yavaş yerini “din olarak değersiz” kavramına bırakmıştır.”³² Bu bağlamda, İslâmofobi'yi Araplara, Asyalılara ve Siyahlara duyulan etnik ve ırksal nefretten ayırmak mümkün değildir.³³

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Konseyi (ECRI) tarafından yapılan ırkçılık tanımı, Müslümanların bir araya getirilmiş ırkçılıkla ilgili tüm unsurlardan dolayı ırkçılığa maruz kaldıklarını teyit etmektedir. ECRI'nin Aralık 2002'de hazırlanan 07 No'lu Genel Politika Tavsiyesi'ne göre “ırkçılık”, “ırk”, renk, dil, din, milliyet veya ulusal ya da etnik köken gibi sebepleri bir kişinin, bir grubun veya bir ulusun başka bir kişi, veya gruba karşı kendini üstün sayması için haklı gerekçe olarak gören inanç” demektir. Aynı belgeye göre, “direkt ırk ayrımı”, “ırk”, renk, dil, din, milliyet veya ulusal ya da etnik köken gibi sebeplerden ötürü her türlü farklı davranıştır ki, herhangi bir amacı veya mantıksal bir gerekçesi bulunmamaktadır.”³⁴

³⁰ *Islamophobia: Issues, Challenges and Action*, p. 8'den naklen.

³¹ Tahir Abbas'ın da belirttiği üzere “İngilizlerin ırkçılığa maruz kalmış azınlıklara karşı izlediği yol şu şekilde değişime uğramıştır: 1950'lerde ve 1960'larda ırkçılığın temeli “renk” iken, 160'larda, 1970'lerde ve 1980'lerde “ırk” olmuş, 1990'larda “etnik köken” olmuş ve şu anki iklimde “din”dir. Tahir Abbas, “After 9/11: British South Asian Muslims, Islamophobia, Multiculturalism, and the State”, *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 21 (Summer 2004) No. 3, s. 26-38.

³² Cf. Ramon Grosfoguel and Eric Mielants, “The Long-Duree Entanglement between Islamophobia and Racism in the Modern/Colonial Capitalist/Patriarchal World System”, *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, V, 1 (Fall 2006), s. 1-12.

³³ Amerika'da Araplara karşı ırkçılık için bkz: Steven Salaita, *Anti-Arab Racism in the United States: Where It Comes from and What It Means for Politics Today* (London: Pluto Press, 2006).

³⁴ *International Action Against Racism, Xenophobia, Anti-Semitism and Intolerance in the OSCE Region*, (OSCE & ODIHR, 2004).



Kültürel ve entelektüel düzeyde, Avrupai merkezcilik sadece Batılı olmayan milletleri değil aynı zamanda Batılıları da rencide eden bir problemdir. Tek kutuplu bir dünya, dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun ekonomik, siyasi, entelektüel ve sanatsal olarak marjinalleşmesine yol açmaktadır. İnsanları bir temsil hassasiyetinden ve güçlendirme düşüncesinden arındırıyor. Bu gün Batılı olmayan milletlerde görmekte olduğumuz kovulma ve öfke duygusu, Müslümanların ve Batılı olmayanların sistematik bir şekilde haklarından mahrum edilmesinin bir sonucudur.

Tek kutuplu ve Avrupa merkezli kültür ve medeni düzen, tüm dünya vatan-daşlarına artık güven ve katılım duygusunu veremiyor. Kültürel izolasyonculu-ğun ve Avrupa merkezliliğin yanlışlarını düzeltmek için çok kutuplu ve çok merkezli bir dünyanın ortaya çıkması gerekmektedir. “Beyaz Adam’ın Yüğü” nün özüünden öteye geçemeyen bir dünya, barış kültürünü ve medeni bir farklılığı besleyemez. Gelecekte İslâm ve Batılı milletler arasındaki ilişki büyük ölçüde “onlara karşı biz” dilinin ötesine geçme kabiliyetine dayanmaktadır. Bu kabili-yet, eşit vatandaşlar olarak Batılı milletlerin bir parçası olarak Avrupa’da ve ABD’de yaşamasına izin verilen Müslümanların sayısını belirleyecektir.

Çoklu Dünyalar mı, Tek Merkezli Bir Dünya mı?

Çok kutuplu ve çoğulcu bir dünya, standartların veya değerlerin olmadığı bir dünya değildir. Bütün kültürlerin ve milletlerin eşit görüldüğü ve kamu menfaati için tartışıldığı bir toplumdur. Kültürler arasındaki ortak zemini eroz-yona uğratma ve paralel topluluklar oluşturma riski taşıyan iradesiz bir çokköl-türlülük değildir. Bunun aksine, başkalarını tanıyarak kendi kendini zenginleş-tirme hareketidir. Bu hareketler aracılığı ile ırkçılığa, yabancı düşmanlığına, İslâmfobi’ye veya Müslümanlara karşı nefret suçlarına karşı tolerans gösterme-yen ya da Yahudilerin, Hristiyanların ve Batılıların şeytanlaştırılmasına boyun eğmeyen birlikte var olmanın etik kurallarını ve kültürünü besleyebiliriz.

Problemin bir parçası, mutlak kendi ve mutlak öteki arasında çatışma ya-ratmaktadır. Bugün birçok çatışma dili, İslâm’ın adalet, eşitlik, insan hakları ve insan onuru gibi değerlere karşı gibi gösterildiği muhalif bir çerçeveye dayan-maktadır. Buna mukabil Müslümanlar da doğal olarak muhalefet, gecikmiş milliyetçilik veya toplumsal eşsizlik adına bunun tersini yapıyorlar.³⁵ Ancak, kendinden ve başkasından muhalefet diye bahsetmenin temel bir çatışmaya yol açması gerekmiyor. Kendi ve diğerleri arasındaki fark, kişinin kendi anlayışının genişlemesini sağlayan ve kişisel dünyasının ötesine geçmesini sağlayan bir ko-laylık sağlayan sağlıklı bir çekişme olarak değerlendirilmelidir.

³⁵ Japonya ve Osmanlı örneklerinde karşı bir kimlik olarak “Batı Karşıtlığı”nın derinlemesine analizi için bkz: Cemil Aydın, *The Politics of Anti-Westernism in Asia: Visions of World Order in Pan-Islamic and Pan-Asian Thought* (New York: Columbia University Press, 2007).

Açık bir şekilde kendi ve öteki arasındaki tüm sınırları yok etmenin bir tehlikesi vardır: bugün Kahire sokaklarından İspanya'ya kadar her yerde gördüğümüz güvensizlik ve evsizlik duygusunu yaratır. Küreselleşme etkileşim için yeni alanlar oluştururken, güvensizlik duygusunun da derinleşmesine yol açmıştır. Özellikle, modernleşmenin erozyona uğratan etkilerinin genelde modern dünyaya özelde ise Batı dünyasına derin güvensizlik ve kırgınlık duygularının oluşmasına yol açtığı Müslüman ülkelerde derinden hissedilmektedir. Radikal liberal kendilik görüşü, güvende olmayan bir kendiliğin oluşmasına neden olur ki bu da yabancılaştırma duygusunun daha fazla ortaya çıkmasına neden olur.³⁶

Batıda yaşayan Müslümanlar benzer gerilimlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Entegrasyon adına onların asimilasyonu kabul etmeleri ve böylece kendi kimliklerini kaybetmeleri istenmektedir. Tüm Avrupalılara uyan sade kimliklermiş gibi onların Fransız, Alman veya Danimarkalı olmaları beklenmektedir. İlginç olan ise, Fransızlık" veya "Almanlık" gibi kavramların kodlanmasına yönelik çabalar belirleyici belli bir kimliğin olmamasına yol açmıştır. 2002 yılında İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan "İngiltere vatandaşlığının temel ilkeleri" ile ilgili hazırlanan bir belge, onları "insan hak ve hürriyetlerine saygı, demokratik değerlere sahip çıkmak, yasalara saygı duymak, görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmek" olarak belirlemiştir. "Milliyetin ortak unsurları"nı belirlemek için yapılan başka bir rapor, sonuç olarak şu ilkeleri belirlemiştir: "Ayrımcılığa karşı önlemlere daha görünür bir destek, kadın haklarına destek, İngilizcenin evrensel manada kabul edilmesi... ve hem dini farklılıklara hem de seküler görüşlere saygı duymak."³⁷

Almanya'da yapılan benzer bir çalışma yukarıdakilerle hemen hemen aynı ifadelerle ulaşmıştır ki burada, göçmen toplulukların içselleştirmesi beklenen "Almanlık"ın liberal demokratik değerlerle aynı düzeyde tanımlanabileceği belirtilmektedir.³⁸

Müslüman veya gayrimüslim birçok göçmen topluluğun bu değerleri hem ev sahibi hem de göçmen topluluğun uyması gereken değerler olarak kabul ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Bunlar, azınlık topluluklarının kültürel tercihlerini (tekrar) tanımlamak ve (tekrar) şekillendirilmek için kullanıldığında farklılık

³⁶ Rowan Williams İslâm ve Hristiyanlık örneğinde dinlerin çoğulculuğu açısından "hepsi bir" fikrine karşı çıkmaktadır çünkü bu, onlar arasındaki teolojik farklılığı görmezden gelmekle kalmaz aynı zamanda "onların kendi inanç kökleri ile ilgili sahip olduğu güçlü tarihi özellik duygusunu ve onların uygulamasının sahip olduğu evrensel misyon emrini" küçümser. Bu keskin analiz için bkz. Rowan Williams, *Islam, Christianity and Pluralism*, The Zaki Badawi Memorial Lecture Series.

³⁷ Christian Joppke, "The Retreat of Multiculturalism" p. 253'ten naklen.

³⁸ Avrupa'daki Türk Müslümanlarının deneyimleri için bkz: Talip Kucukcan and Veyis Gungor (eds.), *Turks in Europe: Culture, Identity, Integration*, Amsterdam: Turkevi Research Center, 2009.



ortaya çıkıyor. derin bir güvensizlik ve şüphe kültürü ile birleşen, sivil entegrasyon veya açıkça asimilasyon talebi Avrupalı Müslümanların daha da yabancılaşmasına yol açmakta ve onları Avrupa’da alt kültür olmaya zorlamaktadır.³⁹ Gerçekte ise, modern dünyada yaşayan bireylerin birden çok kimliği vardır ve kimlik bocalaması yaşamadan ana karakterlerini ve gölge karakterlerini açığa koymak için güçlü bir kabiliyete sahiptirler. Bu, hem bireysel kendilik için geçerlidir hem de farklı kültürel gruplar arasında yaşanan bir gerçektir.⁴⁰

Birçok Avrupa örneğinde olduğu gibi Amerika’da İslâm’a ve Müslümanlara karşı genel yaklaşım uzun tarihi hatıralar ve derin kültürel önyargılarla renklendirilmeseler de şu anki durum endişe vericidir.⁴¹ El-Kaide gibi gruplara karşı savaşmak adına başlatılan nefret kampanyaları, korku ve gözdağı politikalarının temelini oluşturmaktadır. İslâm Terörü, Aşırı İslâm ve şimdi de İslâmo-Faşizm anne babaların, üst düzey hükümet yetkililerinin, muhabirlerin, yorumcuların, seküler ideoloji sahipleri ve din bilginlerinin sözcük dağarcığında yer almaya başlamaktadır.

Algı ve Gerçek

Müslüman ülkelerdeki çatışma kapsamı, algının gerçeği nasıl şekillendirdiğine ilişkin iyi bir örnektir. Bütün dünyada şiddetli birçok çatışma yaşanmasına rağmen, en fazla medyanın ilgisini çeken çatışmalar İslâm dünyasında yaşananlardır. Bunun sebebi kısmen, Batıların çoğunun ilgisini celp etmiş olmasıdır. Ancak bunda derin bir kültürel taraflılığın izleri de görülebilir. Afrika, Latin Amerika ve Asya’da binlerce kişinin acıklı ve kesinlikle karşı çıkılması gereken çatışmalarda zalimce ve trajik bir şekilde öldürülmesine rağmen, genel kanı en kanlı çatışmaların İslâm topraklarında yaşadığı yönündedir. 2007 yılında 24 ülkede yapılan büyük bir medya araştırması, Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerdeki siyasi çatışma ve toplumsal şiddetin Batı medyasındaki yer alma oranının eğitim, kültür, ekonomik gelişme, vatandaşlık, din ve etnik kökenler ile ilgili yer alan haberlerin on katından daha fazla olduğunu göstermiştir. İslâm

³⁹ Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslüman topluluklar ve onların kültürel karşılaşmalardaki tecrübeleri hakkında az sayıda örnek olay çalışması bulunmaktadır. Hollanda’daki Müslüman Türklerin iyi bir incelemesi için bkz: Talip Kucukcan and Veyis Gungor, *EuroTurks and Turkey-EU Relations: The Dutch Case* (Amsterdam: Turkevi Research Center, 2006). For Muslims in Britain, see Philip Lewis, *Islamic Britain: Religion, Politics and Identity among British Muslims* (London: IB Tauris, 2002) and Tahir Abbas (ed.), *Muslim Britain: Communities under Pressure* (London: Zed, 2004).

⁴⁰ Yine bin Bayyah’tan nakledersek: “Bir kişi köken olarak Asya orijinli, inanç olarak Müslüman, milliyet olarak İngiliz olabilir ve aynı anda hepsi ile birlikte yetişebilir”. Bin Bayyah, “Shared Values”, p. 50.

⁴¹ 7 Mayıs 2009’da yayımlanan Gallup araştırması ABD ve Kanada’nın Avrupa’ya göre daha fazla dinî uyum ve bütünleşmesi olduğunu göstermektedir. Bkz: <http://www.gallup.com/poll/118273/Canada-Show-Interfaith-Cohesion-Europe.aspx>.

dünyasındaki siyasi ve militan gruplar üzerinde yoğunlaşmak, “(Müslümanları) siyasi, militan ve aşırı faaliyetler içinde yer alanlar olarak göstermektedir. Bunun aksine Hristiyanlara ve Yahudilere en fazla dini faaliyetleri bağlamında yer verilmektedir.”⁴²

Ortadoğu ve İslâm dünyasındaki siyasi çatışmaların özellikle seçilmesi, Batıdaki sıradan bir okur üzerinde olayların sadece İslâm ülkelerinde yaşandığı izlenimini vermektedir. Medyanın bakış açısından, barış ve huzura nazaran çatışmalara daha öncelik verilmektedir. Dünyadaki hemen hemen bütün medya organları tarafından paylaşılan bu görüş, siyasi ve ahlaki açıdan eleştirilebilir. Ancak yapısal problem, İslâm ülkelerindeki çatışma ve “normallik” kapsamının asimetrik olmasıdır. Örneğin, Avrupa ve ABD’nin ana medya organlarında birçok İslâm ülkesindeki kültürel ve sanatsal yaşam çok az yer alırken, aynı Britanya ve Fransa için söylenemez. İngiltere ve Fransa’da şiddet haberleri verilirken, sosyali, dini, kültürel ve sanatsal olayların (örneğin normallik ve istikrar duygusunun oluşmasını sağlayan olaylar) kapsam alanı ile bir denge kuruluyor. Fakat Müslüman ülkelerle ilgili baş döndürücü çoğunlukta haber çatışma ve şiddetle hakkında olmasına rağmen, günlük hayat ve normallik duygusuna yer verilmiyor. Bu algısal taraftarlığın daha tehlikeli olanı bazı akademisyenlerin “İslâm’ın Sekülerleştirilmesi” dedikleri şeydir ki, burada İslâm’a sadece güvenlik açısından yaklaşıyor ve İslâm Batı medeniyetinin varoluşsal tehdidi olarak takdim edilmektedir.⁴³

Örneğin Alman medyasında İslâm ve Müslümanlarla ilgili temaların kapsamı konusunda yapılan bir araştırma, Ortadoğu’daki siyasi konulara ve şiddetli çatışmalara yoğunluk verilmesi yüzünden, bunların bölgenin genel siyasi resmini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu haberlerin bu kapsam, açısından doğru bile olsa ve kültürel bir hassasiyeti bir dereceye kadar gösterse de, Almanya’daki genel haber izleyicileri için bu konuyu etrafındaki öğeleri ile ele almıyor.⁴⁴ İkinci sorun ise, bu tür haberlerin uygun bir şekilde etrafındaki öğelerle birlikte ele alınmadan bu kadar fazla yer almasının, genelde uzman görüşü veya derin analiz adı altında, İslâm kültürü ve İslâm dini ile ilgili indirgeyici ve özcü görüşlere yol açmasıdır. Diğer çatışmalar siyasi çatışma olarak yer alırken, Müslümanlar ile ilgili olanlar genelde İslâm geleneği, inancı ve uygulamaları kapsamında analiz edilmektedir. Analizcileri birden, söz konusu şiddetli çatışmaların temel sebebini öğrenmek için daha derine inme merakı sarıyor. Çatış-

⁴² *Islam and the West: Annual Report on the State of Dialogue 2008*, p. 104.

⁴³ Cf. Jocelyne Cesari, “The Securitization of Islam in Europe” *Challenge Research Paper*, No 15, April 2009.

⁴⁴ Alman örneği için bkz: Kai Hafez, “Images of Islam and the West in German Media: A Reappraisal” in Kerem Oktem and Reem Abou-el-Fadl (eds.), *Mutual Misunderstandings: Muslims and Islam in the European Media, Europe in the Media of Muslim-majority Countries* (Oxford: European Studies Center, 2009), s. 28-50.



manın siyasi olduğu kadar dini de olduğu Kuzey İrlanda'daki Protestan-Katolik çatışmalar bile söz konusu edilirken, din siyasi analizin bir parçası olarak gündeme getirilmiyor. Bundan başkaları arasında var olan bir gerçek olarak söz edilmekte ve buna başka bir anlam yüklenmemektedir. İslâm dünyasındaki çatışmalar söz konusu olduğunda ise tartışmanın rengi değişiyor. Müslüman kültürlerin nasıl ve neden şiddete, irrasyonelliğe, geriliğe ve intihara eğilimli davranışlara yol açtığını anlatmak için dini, kültürel, tarihi ve hatta eskatoloji konuları bile gündeme getirilmektedir. Örneğin Londra'da bombalama olaylarına karışan gençlerden "evde yetişen bombacılar olarak" söz edilirken, "Kuzey İrlanda doğumlu olup hem vilayette hem de ülke içinde terör faaliyetleri içinde yer alan şahıslarla ilgili" böyle bir tanımlama kullanılmamaktadır.⁴⁵

Bunun tersi asla olmuyor hiçbir sözde Ortadoğu veya İslâm analistleri, kötüye değil iyiye giden şeyleri anlatmak için İslâm kültürünün faziletlerinden bahsetmiyor. İran doğumlu Anousheh Ansari'nin uzay yolculuğunda yer alması iyi bir örnek olmuştur. 18 Eylül 2006 tarihinde Ansari uzay yolculuğuna katılan ilk Müslüman kadın olmuştur, bu olay medya da mütevazı düzeyde yer almıştır. Ancak Ansari'nin bu sıra dışı yola girmiş olmasını ve tüm dünyada onunla ilgili bağlıklar atılmasını sağlamış olma ihtimali olan Ansari'nin kültürü, dini veya etnik kökenine ilişkin tartışma veya analiz hemen hemen hiç yapılmamıştır. Bangladeşli banker Muhammad Yunis, fakirlere yardım etmek için küçük krediler vermekle ilgili hırslı ve çok başarılı projesinden dolayı Nobel Barış Ödülü alırken de durum farksızdı. Başarı hikâyesine sahip Ansari ve sayısız birçok diğer Müslüman şahsiyet gibi Muhammad Yunis de İslâm dünyasından geliyordu ve yetiştiği milletin kültürü, dini ve tarihi ile ilgili bir bağlantısının olması gerekirken yine, onun bir Müslüman bankacı olarak sağlamış olduğu başarıya ilişkin hiçbir 'uzman görüşü' sunulmamıştır. Görülmektedir ki, sıra Müslümanlara geldiğinde kötü olan her şey dini sebeplerden dolayı oluyor ve iyi olan her şey başka sebeplerden oluyor.

Bu algılara sebep olan kültürel bağların kopuk olduğu gayet açıktır: Batılı genel hedef kitlesi kendi kültür ve dini yapıları hakkında bilgilendirilirken, İslâm ve Müslümanlarla ilgili haberleri bağlamı içerisinde değerlendirmek için gerekli asgari düzeydeki bilgiden bile mahrumdurlar. Her gün İslâm dünyasının negatif tarafları ile ilgili fikir bombardımana uğrayan Batılı insanlar doğru ve gerçek İslâm anlayışı ile İslâm'dan sapan anlayışları birbirinden fark edemiyor. Aynı halk bir taraftan kürtaj kliniği bombacıları McVeigh ve David Koresh'i birbirinden ayırabilirken diğer taraftan da Hristiyanların çoğuna göre Hristiyanlığın ana akım anlayışı hangisi olduğunu biliyorlar. Musevilik ve Hristiyanlık adına işlenen şiddet ile bu dinlerin temel öğretileri arasındaki farkları açıklamaya gerek pek de yoktur. İnsanlar bu dinler ile terörizm arasında bir bağlantı

⁴⁵ Chris Allen, "Islamophobia and Its Consequences," in *European Islam: Challenges for Society and Public Policy*, p. 153.

kurmuyorlar çünkü hangi görüşten olursa olsunlar insanlar bu dinler hakkında yeterli bilgiye sahiptirler. İslâm'la ilgili böyle bir durumun olmadığı aşîkârdır.

Bu cahilliğin sorunlu sonuçlarından bir tanesi, İslâmofobi'nin entelektüeller, halka mal olmuş şahıslar ve politika belirleyiciler tarafından bir sorun olarak görülmemesi olmuştur. Müslüman bireylere ve topluluklarına hakaret etmek, onlara gözdağı vermek, onları tehdit etmek ve bazen onlara şiddet uygulamak, İslâmi aşırılığın ve İslâm kaynaklı terörizmin varoluşsal tehdidine bir reaksiyon olarak açıklanmaktadır. Bu tür gerekçeler, Müslümanlara karşı uygulanan şiddetin bir sebebinin olduğu ve mazur görülebileceği intibasının oluşmasına neden oluyor. "İslâmofobikim ve ondan gurur duyuyorum" parolası ideolojik bir marka haline gelinceye kadar ırkçı ve seçkinci bir politik söylem oluşturmak, gerekçelendirmek ve bunu devam ettirmek için İslâmofobi kullanılmaktadır. Saf ve seçkinci milli kimlikler⁴⁶ oluşturmak dini seçkinciliği⁴⁷ gerekçelendirmek amacıyla İslâm, düşman ve 'öteki' olarak sunulmaktadır.

Sonuç olarak, İslâmofobi'nin hem Müslüman-Batı ilişkilerini ilgilendiren hem de çokkültürlülükle ilgili daha geniş bir tartışmayı ilgilendiren iki sonucundan bahsedeceğim. Birincisi İslâmofobik davranışlar, Müslümanların içinde yaşadıkları toplumların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında tam anlamıyla var olmasını engellemektedir. Müslümanlar, kendilerini temsil eden değerlere sahip çıkamamakla suçlanırken, İslâmofobi Müslümanların ikinci ve üçüncü nesilleri arasında sürekli olarak mağduriyet ve marjinalleşme duygusunun oluşmasına neden olmaktadır. Onların kendilerini yabancı, uzak ve istenmeyenler olarak görmelerine neden olmaktadır. Hem algısal olarak hem de fiziksel olarak paralel toplulukların oluşmasına neden olmaktadır ki, bu durum-

⁴⁶ İngiliz Ulusal Partisi (BNP), İslâm korkusunun nasıl ırkçı bir siyasi kampanya başlatmak için kullanıldığına iyi bir örnektir. BNP, 2001'de "Britanya Dışında İslâm" (Islam out of Britain) kampanyasını başlattı ve "I.S.L.A.M. hakkındaki gerçek" başlıklı broşürünü geniş çaplı olarak dağıttı. Broşürde "I.S.L.A.M", "Hoşgörüsüzlük, Katil, Yağmalama, Kundakçılık ve Cinsel Taciz (Intolerance, Slaughter, Looting, Arson, and Molestation of Women)" kelimelerinin kısaltması olarak kullanılmaktaydı. BNP'nin siyasi kampanyası ve 9/11 Britanya'sında İslâmofobinin durumu hakkında bir analiz için bkz: Christopher Allen, "Justifying Islamophobia: A Post-9/11 Consideration of the European Union and British Contexts", *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 21 (Summer 2004) No. 3, s. 1-25.

⁴⁷ Son yıllardaki İslâm karşıtı Hristiyan polemiklerinin en ilginçlerinden birisi Orlando'daki "Kutsal Toprak Tecrübesi (Holy Land Experience)" tema parkı idi. Protestan bakanlık tarafından kurulan, Yahudi dünyayı Hristiyanlığa dönüştürmeye çalışan *the Holy Land Experience Park* 9/11'den sonar çok sayıda aşırı İslâm karşıtı temayı tanıttı ve açıkça Amerikan (Protestan) Hristiyanları, Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki karşıtlığı ve savaşı benmsedi. Bir analiz için bkz: Nancy Stockdale, "'Citizens of Heaven' versus 'The Islamic Peril': the Anti-Islamic Rhetoric of Orlando's Holy Land Experience since 9/11/01", *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 21 (Summer 2004) No. 3, s. 89-109.



da farklı etnik ve dini toplulukların toplumla dayanışmasının sağlanması gittikçe daha fazla zorlaşmaktadır.

İkincisi, sürekli baskı ve gözdağı Müslümanların özeleştirici yapmalarını engellemektedir. Irkçı ve İslâmofobik yaklaşımların sebep olduğu saldırılara maruz kalan farklı dini ve siyasi eğilimlere sahip Müslümanlar kendi Müslüman kardeşlerini açık bir şekilde eleştirmekten imtina ediyorlar ve normal şartlarda İslâm ruhuna ters düştikleri gerekçesi ile eleştirecekleri en aşırı ve mantıksız fikirleri bile savunur hale geliyorlar. Onların korkusu, kendilerine karşı başlatılmış bir savaşın ortasında Müslüman kardeşlerine ihanet etmek. İslâm dünyasında en etkili dini şahsiyetlerden biri olan Yusuf El-Kardavi'nin " Yazdıklarım, özellikle bu günlerde yanlış yorumlanabilir veya benim kastettiğim anlamın aksine kasten farklı yorumlanabilir korkusu"⁴⁸ ile İslâm'daki aşırılıklara değinmediği rapor edilmiştir. İlişkilendirilerek veya toplumsal manada yaftalanarak suçlamalara maruz kalan Müslüman topluluğunun en aklıselim sahibi ve analitik düşünen bireyleri bile soluğu, özeleştirisinin kendi kendini engelleme stratejisi gibi görüldüğü bir tür grup dayanışması içinde alıyor.

Şu anda çok kültürlülükle ilgili devam eden tartışmanın İslâm ve Müslümanlarla ilgili paralel bir tartışmayla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu savunuyorum. Modern toplumların çok kültürlü alanının sınırları ve doğası sosyal ve siyasi kurumların çok geniş bir kesiminde sürekli olarak tartışılmaktadır. Batı toplumları ile Müslüman toplulukları arasındaki fiziksel ve algısal çizgiler, çok katmanlı gerçekler ve çoklu ilişkiler sayesinde belirgin olmayan çizgiler haline gelmiştir. Bu ise kimlik taleplerinden feragat edilmiş veya kimlik taleplerinin inkârı olduğunu göstermez. Bundan ziyade, iddiaları tekilleştiren ve özelleştiren bir şekilde biçimlendiriliyor ve dönüştürülüyorlar. İslâm ve Batı toplumları arasındaki ortak kimlik ve kurumsal alan iç içe geçtikçe, Nilüfer Göle'nin "iç içe geçme" dediği, içindeki tüm aktörleri dönüştüren bir süreci ortaya çıkarır.⁴⁹ Bu iç içe geçme sürecinin sınırını ve sonuçlarını anladığımız ve kabul ettiğimiz zaman ancak çok kültürlülük ve buna karşılık İslâmofobi üzerinde sağlıklı bir tartışma mümkün olabilir.

⁴⁸ Yusuf al-Qaradawi, *Islamic Awakening: Between Rejection and Extremism* (Herndon, VA: The International Institute of Islamic Thought, 2006), p. xi'den naklen.

⁴⁹ Nilüfer Gole, *Interpénétrations, L'Islam et l'Europe* (Paris: Galaade Éditions, 2005).

KAYNAKLAR

"The Collapse of Tolerance" *The Guardian*, 17.09.2007.

ABBAS, Tahir (Ed.), *Muslim Britain: Communities under Pressure*, London: Zed, 2004.

ABBAS, Tahir, "After 9/11: British South Asian Muslims, Islamophobia, Multiculturalism, and the State", *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 21, Summer 2004 No. 3, s. 26-38.

ALLEN, Chris, "Islamophobia and Its Consequences," in *European Islam: Challenges for Society and Public Policy*, Brussels: Center for European Policy Studies, 2007.

ALLEN, Christopher, "Justifying Islamophobia: A Post-9/11 Consideration of the European Union and British Contexts", *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 21, Summer 2004 No. 3, s. 1-25.

AL-QARADAWI, Yusuf, *Islamic Awakening: Between Rejection and Extremism*, Herndon, VA: The International Institute of Islamic Thought, 2006.

AMIRAUX, Valerie, "The Headscarf Question: What is really the Issue?" in *European Islam: Challenges for Society and Public Policy*, Brussels: Center for European Policy Studies, 2007, s. 124-143.

ASAD, Talal, *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*, Stanford: Stanford University Press, 2003.

AYDIN, Cemil, *The Politics of Anti-Westernism in Asia: Visions of World Order in Pan-Islamic and Pan-Asian Thought*, New York: Columbia University Press, 2007.

BERGER, P., B. BERGER, H. KELLNER, *The Homeless Mind*, New York: Vintage Books, 1974.

BIN BAYYAH, Abdallah, "Shared Values" Aftab Ahmad MALIK (Ed.), *The State We are in: Identity, Terror and the Law of Jihad*, Bristol, UK: Amal Press, 2006.

BOWEN, John, *Why the French Don't Like Headscarves: Islam, the State, and Public Service*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2006.

CASANOVA, Jose, *Public Religions in the Modern World*, Chicago: University of Chicago Press, 1994.

CESARI, Jocelyne, "The Securitization of Islam in Europe", *Challenge Research Paper*, No 15, April 2009.

CHERIF, Mustapha, *Islam and the West: A Conversation with Jacques Derrida*, Chicago: The University of Chicago Press, 2008.

CHOUDHURY, Tufyal, "Muslims and Discrimination" in *European Islam: Challenges for Society and Public Policy*, Brussels: Center for European Policy Studies, 2007, s. 77-106.

COX, Harvey, *Religion in the Secular City: Towards a Postmodern Theology*, New York: Simon and Schuster, 1985.

ESPOSITO, John and Dalia MOGAHED, *Who Speaks for Islam: What a Billion Muslims Really Think*, New York: Gallup Press, 2007.



- GOLE, Nilufer, *Interpènrations, L'İslam et l'Europe*, Paris: Galaade Èditions, 2005.
- GROSFOGUEL, Ramon and Eric MIELANTS, "The Long-Duree Entanglement between Islamophobia and Racism in the Modern/Colonial Capitalist/Patriarchal World System", *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, V, 1, Fall 2006, s. 1-12.
- HAFEZ, Kai, "Images of Islam and the West in German Media: A Reappraisal", OK-TEM, Kerem and Reem ABOU-EL-FADL (Eds.), *Mutual Misunderstandings: Muslims and Islam in the European Media, Europe in the Media of Muslim-majority Countries*, Oxford: European Studies Center, 2009, s. 28-50.
- International Action Against Racism, Xenophobia, Anti-Semitism and Intolerance in the OSCE Region*, OSCE & ODIHR, 2004.
- Islam and the West: Annual Report on the State of Dialogue 2008*, Geneva, 2008.
- Islamophobia: Issues, Challenges and Action, A Report by the Commission on British Muslims and Islamophobia*, Stoke on Tren, UK: Trentham Books, 2004.
- JOPPE, C., "Beyond National Models: Civic Intergation Policies for Immigratns in Western Europe", *Western European Politics*, 2007, Vol. 30, No 1.
- JOPPKE, Christian, "The Retreat of Multiculturalism in the Liberal State: Theory and Policy", *The British Journal of Sociology*, 2004, Vol. 55, Issue 2.
- KALIN, Ibrahim, "Roots of Misconception: Euro-American Perceptions of Islam Before and After September 11th", Joseph LUMBARD (Ed.), *Islam, Fundamentalism, and the Betrayal of Tradition*, Bloomington, IN: World Wisdom, 2004, s. 143-187.
- KUCUKCAN, Talip and Veyis GUNGOR (Eds.), *Turks in Europe: Culture, Identity, Integration*, Amsterdam: Turkevi Research Center, 2009.
- KUCUKCAN, Talip and Veyis GUNGOR, *EuroTurks and Turkey-EU Relations: The Dutch Case*, Amsterdam: Turkevi Research Center, 2006.
- KUMAR, Deepa, "Islam and Islamophobia", *International Socialist Review*, March-April 2007, s. 36-45.
- LEWIS, Philip, *Islamic Britain: Religion, Politics and Identity among British Muslims*, London: IB Tauris, 2002.
- MODOOD, Tariq, *Multiculturalism*, Cambridge, UK: Polity Press, 2007.
- Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia*, European Union Monitoring Center on Racism and Xenophobia, 2006.
- NASR, Seyyed Hossein, *The Garden of Truth: The Vision and Promise of Sufism, Islam's Mystical Tradition*, New York: HarperOne, 2007.
- NASR, Seyyed Hossein, *The Heart of Islam: Enduring Values for Humanity*, New York: HarperCollins, 2002.
- PHILIPS, Anne, *Multiculturalism without Culture*, Princeton: Princeton University Press, 2007.
- RAMADAN, Tariq, *Western Muslims and the Future of Islam*, Oxford: Oxford University Press, 2004.

- SALAITA, Steven, *Anti-Arab Racism in the United States: Where It Comes from and What It Means for Politics Today*, London: Pluto Press, 2006.
- SEDDON, Mohammad Siddique, Dilwar HUSSAIN and Nadeem MALIK (Eds.), *British Muslims: Loyalty and Belonging*, Leicester: Islamic Foundation, 2003.
- SHAHEEN, J., *Arab and Muslim Stereotyping*, Washington D.C.: Center for Muslim-Christian Understanding, Georgetown University, 1997.
- STOCKDALE, Nancy, ““Citizens of Heaven” versus “The Islamic Peril”: the Anti-Islamic Rhetoric of Orlando’s Holy Land Experience since 9/11/01”, *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 21, Summer 2004 No. 3, s. 89-109.
- TAYLOR, Charles, “The Politics of Recognition” Amy GUTMANN (Ed.), *Multiculturalism and the Politics of Recognition*, Princeton: Princeton University Press, 1992.
- The Guardian, 8.09.2004.
- The International Helsinki Federation, *Intolerance and Discrimination against Muslims in the EU: Developments since September 11*, 2005.
- WILLIAMS, Rowan, *Islam, Christianity and Pluralism*, The Zaki Badawi Memorial Lecture Series, Lambeth Palace and the Association of Muslim Social Scientists, AMSS UK, 2007.
- WILLIAMS, Rowan, *Islam, Christianity and Pluralism*, The Zaki Badawi Memorial Lecture Series.



Islamophobia and the Limits of Multiculturalism

Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Kalin

ABSTRACT

The term Islamophobia, describing intolerance, discrimination, and unwarranted fears felt for Islam and Muslims, has become a concept which is frequently heard in our day. Subjugating Islam and multiculturalism is linked to the rise of the "Islamophobia" wave, because it is unnecessary to say that some of the current attitudes towards Muslim communities in Europe and the United States are part of the complex problems. At this point, it is not easy to locate the place of Islam and Muslims without negotiating pluralism, multiculturalism, and the future of Western societies. In addition, like other kinds of intolerance and discrimination, it is impossible to make an evaluation of Islamophobia independent from what is going on around us in a world intermingling within itself. In fact, the different relationship models between religion and modernity is a subject of conflict not only between the great Islamic

world and the West but also between Western communities and the Muslim communities living in the West.

The fact that the frames of meaning and the constitution are different defines individually the institutions and social behavior. However, the real problem arises in understanding the frame of Islamic morality and Islamic cultural behavior, especially in secular and political contexts. Despite the fact that there is a fine balance between the understanding of culture concretized in European and American intellectual circles and the human element, "Islamic culture" is defined as an oppressive power not only shaping the individual and collective thoughts and behavior of Muslims and having effects over them but also identifying them. In such cases, "culture", which is one of the main concepts, is seen as the explanation of almost everything denying existence of humans, defining human beings within their own culture and taking culture as everything to be said or done. Multi-culturalism is one of the issues frequently faced by modern man. One of the great tensions of multiculturalism that concerns Muslim communities in this point is the tension between cultural narrow-mindedness and normative criticism.

Critics state that multiculturalism gave up universal standards and values and constituted or encouraged constituting a parallel society not based on a common ground. This rhetoric goes far beyond an issue because this defines perceptions, trends and sets policies.

For multiculturalism to serve everyone, Islam and Muslims should not be deprived of acceptance of diversities. Pluralism, multiculturalism and cosmopolitanism together with their nuances cannot be considered as eliminating any universal standard or value. Issues of justice and equality possess a degree of universality independent of cultural dissimilarities. Evaluation of cultural dissimilarities at the point of moral disagreement has been used by the cultural conservatives as a strategy in order to assess cultural differences in terms of moral disagreement and to sustain a certain image of European and Western civilizations. The same error is applied by Muslim groups in the name of political opposition and resistance. Common moral values amalgamate in different ethnic and religious communities while the human element is following them in cultural collectivity and shaping them in many ways.

The following statements take place in a report on Islamophobia: Islamophobia is based upon "a general view or life philosophy embracing a groundless fear and hatred against Muslims and causing practices for exclusion and discrimination". As described in broad terms in this way, Islamophobia contains many contentious issues from politics to immigration, and from school to workplace.



When we examine the issue from the viewpoint of a pluralist world, we see that a multi-polar and pluralist world is not a world having no standards or values. Instead, it is a society in which all cultures and nations are recognized to be equal and where they are discussed on for the sake of common benefits. It is not a weak multi-culturalism having the risk of eroding the common ground between the cultures and the risk of establishing parallel communities. In contrast, it is the movement of self-enrichment by getting to know others. By means of these movements, we can cultivate the ethical principles and culture of existing together without tolerating racism, xenophobia and Islamophobia or the hatred crimes committed against Muslims or not becoming obedient of demonization of Jews, Christians and Westerners. However, part of the problem creates controversy between absolute self and absolute others. Language of many conflicts today is based on an opposing frame in which Islam is pictured as if it were against values such as justice, equality, human rights and human dignity. On the other hand, naturally, Muslims do the contrary of this in the name of opposition, delayed nationalism, or social inequality. It is seen that there appears to be a terrible ignorance in this regard. One of the problematic consequences of this ignorance is that Islamophobia is not seen as a problem by its own intellectuals, of popularized people and policy-makers. Insulting Muslim individuals, threatening them, and sometimes practicing violence on them are explained as a reaction to the existential threat of Islamic extremism and Islam-oriented terrorism. This kind of reasoning leads to the formation of the impression that there is a reason for the violence against Muslims and that it may be excused.

Two results of Islamophobia may be mentioned both related with Muslim-West relations and with the broader debate concerning multiculturalism:

First, Islamophobic behavior prevents Muslims from participating in its real sense in the political, social, cultural and economic life of the communities they live in. While Muslims are blamed for not claiming the values representing themselves, Islamophobia causes the formation of a continuous sense of victimization and marginalization among the second and third generations of Muslims. This causes them to see themselves as foreigners, remote and unwanted people. This also lays ground for formation of both perceptually and physically parallel communities in which case ensuring the solidarity of different ethnic and religious communities with the society becomes increasingly difficult..

Secondly, constant pressure and intimidation prevents Muslims from making self-criticism. Muslims with different religious and political tendencies who are subjected to racism and attacks caused Islamophobic

approaches refrain from publicly criticizing their Muslim brothers and thus acquire a position of defending even the most extremist and irrational ideas that they will criticize under normal conditions on the grounds that such attitude will make them fall in conflict with the spirit of Islam. The limits and nature of the multicultural scope of modern societies are constantly discussed in a wide network of social and political institutions. The physical and perceptual lines between Western societies and the Muslim communities have become unclear thanks to multi-layered realities and multiple relations. This does not indicate that the identity claims were waived or denied. Rather, in a manner singularizing and privatizing the claims, they are being shaped and transformed. As the common identity and corporate space between Islamic and Western societies are intertwined, it reveals a process that converting all the actors in it. A healthy debate on multiculturalism and Islamophobia in turn, may be possible only when we come to understand and accept the limit and results of this process of intertwining.



Исламофобия и границы Многокультурности

Доцент Доктор Калын Ибрахим

РЕЗЮМЕ

Связанное с исламом и мусульманами слово «исламофобия» в настоящий момент все время на слуху и включает в себя такие понятия, как нетерпимость, экстремизм, безосновательный страх и расизм. Активизация волны исламофобии напрямую связано с желанием подчинить ислам и многокультурность, потому что отношение к мусульманским сообществам Европы и США стало одним из самых актуальных вопросов комплекса проблем, переживаемых в этих странах. В такой ситуации сложно определить место ислама и мусульман без обсуждения многокультурности и будущего западного общества. Более того, в мире, где все переплетается все более тесным образом, невозможно независимо оценивать окружающий мир, в котором существуют различные виды нетерпимости и дискриминации. Таким образом, модели различных отношений между религией и современностью, представляют собой конфликт не только между

исламским миром и западом, но и между западным обществом и мусульманами, проживающими в этом обществе.

Различия в понятиях и конституционных рамках определяют личность и ее социальное поведение. Однако основная проблема, особенно в связи с секуляризацией и политической активностью, возникает при попытке понять исламскую культуру и рамки исламской морали. Между культурным восприятием, конкретизированным интеллектуальной средой Европы и США, и человеческим фактором существует всего лишь очень тонкое равновесие, тогда как «исламская культура» не только придает форму и содержание личностному и общественному мышлению мусульман, влияет на него, но и является движущей силой этого процесса. В этой ситуации основное понятие «культура» представляется понятием, объясняющим все, что «определяет человека в его культурных рамках, отрицает его существование, в общем все, что так или иначе связано с культурой». Многокультурность – это то, с чем современный человек сталкивается постоянно. Мусульманские сообщества в этой сфере беспокоит прежде всего напряженность, возникающая между узколобым непониманием культуры и нормативной критикой. Критики же в свою очередь твердят, что многокультурность отрицает мировые стандарты и ценности, образуя и стимулируя развитие параллельного общества, не опирающегося на общий фундамент. Эти утверждения переросли в риторику, потому что такое восприятие определяет те или направления и политику.

Чтобы многокультурность могла служить всем, необходимо принимать все различия, не защищаясь от ислама и мусульман. Плюрализм, многокультурность и космополитизм, имея некоторые нюансы, не могут оцениваться без участия всемирных стандартов и ценностей; понятия справедливости и равенства обладают всеобщим значением, без привязки к культурным различиям. Чтобы продолжить существование некоторых иллюзий европейской и западной культур, Чтобы оценивать культурные различия в антагонизме с моралью, культурные консерваторы избрали тактику оценки культурных различий в антагонизме с моралью. Такую же ошибку совершают исламские группы, создавая политическую оппозицию и сопротивление. В то время, как человеческий элемент прослеживается в культурной коллективизации и даже формирует некоторые ее стороны, в различных этнических и религиозных сообществах общие нравственные ценности объединяются друг с другом.

В одном из отчетов об исламофобии сказано следующее: «Исламофобия опирается на мировоззрение, охватывающее безосновательный страх и ненависть к мусульманам, породившим пренебрежительное отношение к ним и дискриминацию». Таким образом исламофобия, характеризуемая



подобными терминами, породила множество спорных вопросов в политике, распространяясь в школах и на работе.

Если посмотреть на проблему с позиции многополярности мира и плюрализма, можно заметить, что многополярный мир не лишен определенных стандартов и ценностей. Это социум, где все культуры и нации считаются равными и обсуждаются общественные интересы. Опять же это не группа безвольных культур, несущих риск генерирования эрозии общего фундамента между культурами и создания параллельных социумов. Наоборот, это путь обогащения своей культуры путем изучения других. За счет такой деятельности мы можем создать культуру и этические правила совместного существования без поклонения дьявольским проискам евреев, христиан и Запада, без игры в толерантность в ответ на ненависть к мусульманам, исламофобию, расизм и дискриминацию. При этом одной из сторон проблемы остается столкновение абсолютизма одной стороны и абсолютизмом другой стороны. Современный конфликт зиждется на оппозиции по отношению к таким ценностям ислама, как справедливость, равенство, права, честь и достоинство человека. В ответ на это у мусульман возникает естественное несогласие, запоздалый патриотизм и общественное неравенство. Видно, что в этом вопросе присутствует невежество. И одним из проблемных результатов данного невежества стал тот факт, что интеллектуалисты исламофобии перестали восприниматься общественными деятелями и «серыми кардиналами» политики. Обвинять и оскорблять мусульман и мусульманские сообщества, запугивать, угрожать и применять по отношению к ним силу – все это оправдывается реакцией общества на опасность, исходящую от якобы существующего исламского экстремизма и исламского терроризма. Такие «инструкции» становятся причинами, как бы разрешающими применение силы по отношению к мусульманам и формирующими соответствующее общественное мнение.

В результате можно говорить о двух выводах, определяющих исламофобию с одной стороны с точки зрения взаимоотношений мусульман и Запада, и с другой, еще более важной стороны, с точки зрения полемики, связанной с многокультурностью:

В первом случае исламофобия мешает полноценному участию мусульман в политической, социальной, культурной и экономической жизни общества, где они проживают. Мусульмане обвиняются в отсутствии ценностей, представляющих их, при этом исламофобия становится причиной возникновения во втором и третьем поколении мусульман чувства вины и маргинализма. Они чувствуют себя чужими, далекими и никому не нужными. Это становится духовной и физической причиной возникновения параллельных сообществ, что в последствии

затрудняет сплоченности этнических и религиозных сообществ с обществом.

Во втором случае, постоянное давление и запугивание препятствует мусульманам относиться к себе самокритично. Мусульмане, обладающие различными религиозными и политическими направлениями, которые подвергаются постоянным атакам расизма и исламофобии, также воздерживаются от открытой критики своих же братьев-мусульман и в результате защищают самые преувеличенные и нелогичные идеи, которые в нормальных условиях подверглись бы острой критике в следствие своей противоестественности исламскому духу. Границы и природа многокультурности современного общества очень широко обсуждаются политическими и социальными организациями. Физические и духовные различия между западным социумом и мусульманским обществом из-за многослойной реальности и множественных отношений превратились в нечто неопределенное. Это не показатель отказа от собственной идентификации, это формирование одиночных, частных претензий. Как только общая между исламским и западными обществами сущность и институциональное пространство начинает смешиваться, начинается процесс, захватывающий и показывающий всех участвующих в нем актеров. Как только мы начинаем понимать и принимать границы и результаты этого процесса, мы можем здраво вступать в полемику, касающуюся многокультурности и противопоставляемой ей исламофобии.